

MACZÓ FERENC

MACZÓ FERENC

IV. Károly király és Zita királyné koronázása

Amikor Ferenc József császár és király közel 68 évi uralkodás után 1916. november 21-én elhunyt, a trónt Károly főherceg örökölte. Másnap Tisza István gróf, magyar miniszterelnök szokatlan kérést intézett az ifjú trónörökshöz, melyben a mielőbbi koronázást sürgette. A kérést pártállástól függetlenül a magyar politikai elit egyöntetűen támogatta,

mielől célja továbbra is az Osztrák–Magyar Monarchia dualista jellegének fenntartása volt. Károly főherceg pedig csak a koronázással válhatott törvényes uralkodóvá. Az uralkodót trónra lépésétől kezdve számos jogosítvány megillette, hatalma azonban csak a törvényes koronázással teljesedhetett ki Magyarországon.

1916. november 23-án Károly utasítást adott a koronázás mielőbbi megszervezésére. A magyar közvélemény ezt a lépést teljes egyetértéssel fogadta, míg az osztrákok elutasították. Károly közvetlen környezetében is voltak olyanok, akik elleneztek ebbéli szándékát, mondván, ráérne mindez a háború befejezése után, és akkor a Monarchia dualista berendezkedésén is változtatni lehetne. Köztük volt Arthur Polzer-Hoditz, Ferenc Ferdinánd főhercegtől megörökölt bizalmasa.

Annak ellenére, hogy a magyar koronázás ellen számos érv szólt, a birodalom két fele között azonnali konfliktus robbant volna ki, ha a ceremóniára mégsem kerül sor. Míg ugyanis Ausztriában a trónra lépést az uralkodó manifesztuma jelentette, császári koronázásra nem volt szükség, addig Magyarországon az évszázados gyakorlat miatt az esemény egyenesen elengedhetetlen volt, s az 1791. évi XII. törvénycikk is előírta, hogy az új uralkodót elődje elhunytától számított hat hónapon belül meg kell koronázni.

Ráadásul háború idején létfontosságú volt a következő évi költségvetés elfogadása, amelyet csak megkoronázott uralkodó szentesíthetett. 1916

végén egyáltalán nem lett volna szerencsés, ha Károly törvényen kívüli kormányzással – exlex helyzetben – kezdi meg uralkodását. Tanácsadói egy részével ellentétben így ő azonnal megértette és teljességgel elfogadta, hogy a koronázást még abban az évben meg kell tartani.

A KORONÁZÁSI ÜNNEPÉLYT RENDEZŐ BIZOTTSÁG

A koronázási ünnepek lebonyolítására – a szűkös határidő miatt – december 1-jén Koronázási Ünnepegyeztető Bizottságot alakítottak, melyben részt vett a belügy-, az igazságügy-, valamint a vallás- és közoktatásügyi minisztérium. Elnökének Jekelfalussy Zoltán császári és királyi kamarás, miniszteri tanácsost választották, akit az országgyűlés korábban is számos országos rendezvény lebonyolításával megbízott. A rendezőbizottságba tagokat delegáltak a minisztériumok, a főrendiház és a képviselőház elnöki hivatala, a magyarországi főudvarnagyi hivatal, a Magyar Államvasutak elnökgazgatósága, a Székesfővárosi Közmunkák Tanácsa, a székesfőváros és a rendőr-főkapitányság, valamint a sajtó részéről

az Otthon Írók és Hírlapírók Köre, a Budapesti Újságírók Egyesülete és a Budapesti Napilapok Szindikátusa.

A bizottság négy albizottságot szervezett. Forgalmi albizottságot Bárczy István polgármester vezetésével, rendezési albizottságot Markovits Imre elnökletével, a tribünjegyeket kiosztó albizottságot Nádossy Imre miniszteri osztálytanácsos vezetésével, a művészeti és műszaki albizottságot Bánffy Miklós gróf és Forster Gyula báró felügyelete alatt.

A koronázás „forgatókönyvének” mintájául az 1867. júniusi koronázás tervezete szolgált, de figyelembe vették az 1893. évi reformokat is. Az egyszerűsítést a háború, az anyagihiány, az idő rövidsége és nem utolsósorban a téli időjárás indokolta. Megegyezés született továbbá, hogy a koronázási ünnepség csak a budai oldalon zajlik. Ugyanakkor a szimbólumokban gazdag ősi ceremónia minden eleme fontossággal bírt, ezért nehéz volt leegy-

Az országgyűlés küldöttei a koronázási menetben.

Jobbról a második gróf Apponyi Albert.

KORONÁZÁSRA KÉSZÜLŐDŐ BUDAPEST

December elején lázas készülődés vette kezdetét nemcsak a koronázási útvonal mentén, hanem az egész városban. A lapok hadijelentései mellett egyre nagyobb szerepet kaptak a koronázási előkészületek hírei. A hirdetési rovatokban megszapordott a díszmagyar öltözetek és tartozékaik adása-vétele, szőrmék, bundák eladása, a koronázásra takarítást vállaló cégek hirdetése, „koronázásra való” lovak és hintók eladása, bérbeadása, lakások, házak és természetesen az ablakok ki-

adása. Gondot okozott, hogy a városban nem volt megfelelő számú bérkocsi, ló és autó, ezért Bécsből kellett pótolni őket. Az ablakok bérbeadása óriási üzletet jelentett a lakóknak, átlagosan 5 és 8 ezer korona között mozgott az árak. Nemcsak a hazai, hanem a külföldi sajtó is foglalkozott az eseménnyel. A koronázáshoz kapcsolódóan az árusoknál megjelentek az uralkodópárt ábrázoló képeslapok, kitűzők és különféle emléktárgyak.

szerűsíteni. A szertartás redukálása vagy bármilyen nagyobb eltérés a hagyománytól akár az aktus érvényességét és az uralkodó legitimitását vonhatta volna kétségbe.

A KORONÁZÁS MEGSZERVEZÉSE

A magyar uralkodókoronázás egyik sajátosságának számított, hogy egyházi és világi részből állt. Az utóbbi gyökerei a késő középkorba nyúltak vissza, Ezek a következők voltak: aranyсар-

kantúus lovakok avatása, a király világi eskütétele, a négy kardvágás, végül pedig a koronázási lakoma, azaz a díszebéd. A kora újkorban állandósult gyakorlatnak megfelelően az aranyсарkantúus lovakok avatása rendszerint nem abban a templomban zajlott, ahol a koronázás egyházi része történt. 1916-ban ettől eltekintettek, így a koronázás egyházi szertartása és a lovaggá ütés helyszínéül egyaránt a Mátyás-templomot jelölték ki. A mostoha körülmények és a rövid idő miatt túl nagy erőfeszítést követelt volna egy még hosszabb koronázási menet útvonalának előkészítése és egy másik templom feldíszítése.

Miközben a bizottságok a koronázás megszervezésén, lebonyolításán

dolgoztak, az országgyűlés a hitlevél, az eskü megfogalmazásával és a nádorválasztással volt elfoglalva. A hitlevél és az eskü szorosan összefügg egymással, mindkettő egy ünnepélyes fogadalmótétel, azonban lényeges szempont az, hogy időrendben a hitlevél kiadása megelőzte a koronázási aktust és az eskü felolvasását is. A koronázás alkotmányjogi előfeltétele volt ugyanis a hitlevél országgyűlés által elfogadott és a miniszterelnök által ellenjegyzett példányának megléte. A megkoronázott király ebben felesküszik az alkotmány megtartására, a hitlevél körvonalazza a nemzet alkotmányos jogait.

A hitlevél megszövegezésénél is nagyobb vitákat gerjesztett a politikai pártok között a nádorhelyettes-válasz-

A királyi családról készített műtermi felvétel

tás. A magyar királykoronázások egyik elengedhetetlen szereplője volt a kora újkortól kezdve a nádor. A koronázást ugyanis a késő középkorral ellentétben az esztergomi érsek már az ország nádorával együtt végezte, mutatva, hogy az ország új királya csakis a rendek nagyobb részét kitevő világi elit akaratóból lehet uralkodó.

Már Ferenc József koronázásánál is gondot okozott a nádori tisztség ellátása, mivel 1848 után a főméltóságot számos korábbi rendi tisztséghez hasonlóan nem töltötték be. Egyébként a nádori hivatal Bécsre nézve is túl nagy hatalmat képviselt volna. A korábbi évszázadokban, ha a nádori hivatal betöltetlen volt, a második főméltóságot, az országbíró vagy nádorhelyettesi minőségben egy idős és befolyásos nagyurat bízták meg e feladattal. 1867-ben a közvélemény olyan személyt kívánt e posztra, aki élvezi a többség bizalmát. Ez a személy Deák Ferenc javaslatára Andrassy Gyula gróf, miniszterelnök lett.

1916-ban Tisza István magának akarta a nádorhelyettesi posztot, mivel megfogalmazása szerint a miniszterelnök képviseli a nemzet akarát. Az ellenzék tombolt, s a gondokat csak fokozta, hogy Tisza református vallású volt. Bécsi körökben már Tisza bukásáról pletykáltak. Végül Csernoch János esztergomi érseknek kellett beavatkoznia. A primás megnyugtatta az uralkodót, hogy a koronázás elsősorban közjogi cselekmény, és a nádori hi-

vatal más vallású személy is elláthatja. Ezzel elhárult a legnagyobb akadály.

Az ellenzék azonban tovább szította a vitát. A hitbéli aggályok felemlégetése mellett elsősorban azzal, hogy Tisza csak egy felkapaszkodott köznemes, akinek nincs helye a született arisztokraták között. Az egyik legnépszerűbb arisztokratát, József Ágost főherceget jelölték a nádori poszt ellátására. Mindez annak dacára történt így, hogy József főherceg tiltakozott a jelölése ellen, az ellenzék tagjai azonban ezzel nem törődtek. E lépéssel ugyanis a miniszterelnököt próbálták ellehetetleníteni és kellemetlen helyzetbe hozni. Tisza István tudta, hogy hatalmi pozíciója meginog, ha enged az ellenzék követelésének. A miniszterelnök így szilárdan kitartott. December 20-án végül az országgyűlés mindkét háza megválasztotta nádorhelyettesnek.

A KORONÁZÁSI ÜNNEPSÉGSOROZAT

A koronázási ünnepségsorozat három napig tartott, ez idő alatt a város nyüzsgő hangyabolyhoz hasonlított. A királyi pár december 27-én délután érkezett meg. Fogadásukra a feldíszített Nyugati

IV. Károly a koronázási dombon, amelyet a Szent György téren emeltek

pályaudvaron megjelent a miniszterelnök, az országgyűlés két házának tagjai, a főváros előljárói és más méltóságok. Bárczy István budapesti polgármester lánya fehér virágokból álló csokrot adott át a királynénak, aki ezt a koronázás után egy pár, Z betűt formázó arany fülbevalóval köszönte meg. A pályaudvart örömmujongás közepette elsőként a négyéves Ottó koronaherceg hagyta el Károly volt nevelőjével, Wallis gróffal. A királyi pár nyitott hintón a Lánchídon keresztül hajtatott fel a Várba.

Este az országgyűlés küldöttsége – melyet hagyományosan az esztergomi érsek vezetett – ünnepélyesen átnyújtotta a hitlevelet az uralkodónak. Az uralkodó Csernoch érsek ünnepi beszéde vége felé feszengeni kezdett, és próbálta jelezni főhadsegédének, Zdenko Lobkowitz hercegnek, hogy a választ tartalmazó papiros a lakosztályában maradt. A helyzetet Tisza miniszterelnök gyors fellépése oldotta meg, aki odasúgta Csernochnak, hogy ne hagyja abba a beszédet. A rögtönzött

A koronázás a tradicionális magyar elit és a történelmi Magyarország utolsó nagy politikai eseménye volt.

Zita királyné

IV. Károly
a Szent István-rend
ornátusában

Ottó trónörökös koronázási díszruhájában, melyet Benczúr Gyula tervezett.

Benczúr Gyula festménye

szónoklat azonban egyre akadozott, a bíboros tótos kiejtése mindinkább érezhetővé vált. A teljes belezavarodástól végül a papirossal visszatérő főhadsegéd mentette meg. December 28-án délelőtt adták át a főrangú hölgyek Augusztina főhercegnő vezetésével Zitának és Ottónak a koronázásra varrott díszruháikat. IV. Károly – elődjét, Ferenc Józsefet követve – magyar huszártábornoki egyenruhában vett részt a koronázáson.

E napon kora este került sor a palást ünnepélyes kijavítására. A palástot a hagyomány szerint Szent István király hit-

vese, Gizella királyné készítette. 1916-ra már az is a konvenció részévé vált, hogy az első magyar királyné munkájának emlékére az új magyar uralkodó hitvese a koronázás előtt ünnepélyes öltéseket tesz a paláston. A tradíció erősítése végett Zita a ceremóniához ugyanazt a varrókészletet használta, amelyet Erzsébet királyné 1867-ben.

December 29-én reggel 9 órakor tartották a koronázás főpróbáját, amelyen az uralkodópáron kívül – nézőként – részt vett Rudolf trónörökös lánya, Erzsébet főhercegnő, illetve a közben megérkezett Ferdinánd bolgár cár is, aki egyedüli külföldi uralkodóként jelent meg a koronázáson. Kora délután ünnepélyesen átszállították a koronázási jelvényeket a királyi palotából a koronázótemplomba, ahol a Loretoi kápolnában helyezték el.

A nap folyamán már áramlottak a fővárosba a koronázásra érkező vendégek. Eljött az osztrák parlament, a Reichsrat tekintélyes létszámú küldöttsége és a teljes osztrák kormány. Megérkezett Bécs városának dr. Richard Weiskirchner polgármester vezette képvisellete is, pénzadományt hozva Budapest, „a királyi testvérváros harcúterén küzdő hős fiait, özvegyeit és árváit részére”. Köszönetképpen Bárczy polgármester vacsorára hívta Bécs polgármesterét és családját a saját lakására.

A KORONÁZÁS NAPJA

A koronázás reggelén fél hétkor rendezett országgyűlési ülésnek egyetlen napirendi pontja volt: a koronázás jóváhagyása. Nemcsak a képviselők keltek ezen a napon korán, a sokaság is már hajnalok hajnalán készülődött, hogy hamar elindulhasson a Várba. Hét órakor a Mátyás-templomban a két koronaőr és más méltóságok vánkosokra helyezték a koronázási jelvényeket, s a főoltárra borították a palástot. Időközben a palotából a templomba küldték a királyné házi koronáját, melyre a középkori szokások szerint a királyné koronázási szertartásához volt szükség, hiszen ezzel koronázta meg őt a mindenkori veszprémi püspök.

Az uralkodópár a 18. századból származó koronázási hintón ment a templomhoz. A menet élén haladt heroldöltözetben Szegedy-Maszák Aladár magyar királyi hírnök. Alakja a régi középkori magyar birodalmat szimbolizálta, akárcsak a Magyar Korona országait jelképező koronázási országzászlók – összesen 11 darab –, melyekkel a középkori magyar-horvát királyság szerepét és jelentőségét a magyar politikai elit még a 20. század elején is hangsúlyozta.

A római rítus szertartása szerint a koronázás kezdetén Károly letérdelve – a Csernoch érsek által tartott evangéliumos könyvet érintve és megcsókolva – letette az igazságosság és béke esküjét, amely hagyományosan az egyház és az elesettek védelméről szólt. Ez a templomi eskü nem keverendő össze a világi ceremónia részeként a Szentháromság téren letett másik esküvel. Miután szentelt olajjal felkenték és karddal felövezték, sor került a koronázásra. A Szent Koronát az érsek és a nádorhelyettes együtt helyezte az uralkodó fejére.

A királyné koronázását báró Hornig Károly bíboros, veszprémi püspök mint

a királyné kancellárja végezte, az évszázados szokásoknak megfelelően a házi koronával megkoronázta, majd a hercegprímás a nádorhelyetessel együtt a Szent Koronával megérintette a jobb vállát. A misén Liszt Ferenc koronázási miséjét játszották egyfajta hagyományteremtési szándékkal. Míg azonban 1867-ben a bécsi udvari zenekar játszott a szertartáson, 1916-ban szigorúan ügyeltek rá, hogy csak magyarok lehessenek a zenekar tagjai. A magyar királykoronázások történetében ekkor játszották először a magyar *Himnusz*t, amit Károly rendelt el a *Gotterhalte* helyett.

Koronázását követően a királyné kíséretével együtt elhagyta a templomot, Károly király viszont még nem távozhatott. A régi szokások szerint ugyanis következett a koronázás világi része, az aransarkantyús vitézek avatása, amely szokást a hagyomány Károly Róbert korához köti. A lovagok a kalpagjuk alatt, a forgón viselt kis aransarkantyúról kapták a nevüket. Az avatás mindig a koronázási mise után, a ceremónia világi részének első elemeként történt, és rendszerint egy másik templomban. Régi szokás volt az is, hogy a két templom közötti vonulás során koronázási pénzt (zsetonokat) szórtak a nép közé. Az 1916. végi koronázás nemcsak a helyszín tekintetében, hanem a pénzszórás elmaradásában is rendhagyó volt. Példa nélküli volt az avatandók kiválasztása is, akik Károly kívánságára a világháború legvitézebb, legtöbb kitüntetést kiérdemelt katonái közül kerültek ki.

Az egyházi szertartást követően a templomtól nemzetiszín szőnyegen vonult a megkoronázott király – felségjelvényeivel a kezében és kísérete gyűrűjében – az esküemlévényhez. Majd baljába vette az eskükeresztet, és jobbjára három ujját esküre emelte. Az esküszöveget Csernoch érsek olvasta elő hangosan, majd Károly tiszta magyarsággal, hangosan ismételte. Az eskü végén Tisza háromszor elkiáltotta, hogy „*Éljen a király!*”, amit hosszú percekig tartó éljenzés követett.

Az eskütétel után következtek a koronázási dombon a nevezetes kardvágások, amelyek évszázadok óta az ország védelmét szimbolizálták. A Szent György téren emelt domb földjébe a vármegyék és törvényhatóságok a fontosnak tartott történelmi helyekről küldtek földet. A világháború forgatagában mindegyik kardvágás óriási jelentőséggel bírt. Északon Oroszország, délen Szerbia, nyugaton Olaszország,

keleten Románia. Mindegyik állammal hadban álltunk. Külön érdekesség, hogy 1916-ban is megtartották azt a régi szokást, hogy a ceremónián használt lovak számára életük végéig gondtalan körülményeket biztosítanak egy udvari ménesben. A nép számára a koronázás ünnepe a kardvágásokkal tulajdonképpen be is fejeződött, a szokásos ökörsütés elmaradt, de a szegényeknek a város több pontján ingyenebédet osztottak.

A koronázási ebéd a királyi palotában csak szimbolikus volt, az ételeket később elküldték a kórházakba, a sebesült katonáknak. Az asztalnál – a királyi páron kívül – a nádorhelyettes, az esztergomi és a kalocsai érsek, valamint a pápai nuncius foglalt helyet. Az ebéd után az országház küldöttsége átadta a királyi párnak a koronázási

IV. Károly király koronázása alkalmából készített emléklap

ajándékokat. Ezeket később a román betörés sújtotta Erdély javára ajánlotta fel az uralkodópár. Az egyik legértékesebb ajándék Brassó városáé volt: a törcsvári várkastély. A királyi pár még aznap este visszautazott Bécsbe, ami sokat rontott az ünnep fényén, és félremagyarázásokra adott okot.

Ám ez sem kérdőjelezte meg, hogy a koronázás – mint az ősi hagyományokhoz, szokásokhoz ragaszkodó ceremónia – államjogi funkciója a magyar állam szuverenitásának kifejezése volt, amit épp Ausztriával szemben kellett kifejezésre juttatnia. ♦